

İsmail BAYER
Çalışma ve Sosyal
Güvenlik Bakanlığı
Baş İş Müfettişi

SOSYAL SİGORTA İLİŞKİSİ ÜZERİNE

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi Başkanlığı'ndan emekl olan, daha çok yararlanacağımız bir dönemde aramızdan ayrılan, değerli hukukcu, güzel İnsan Mustafa Çemberci, "iş hukuku ve sosyal güvenlik hukuku, birbirini tamamlayan bir birinden ayrılmaz dallardır. Bir paranın iki yüzü gibidir." diye tanımlama yapardı.

Çalışma ilişkilerinin sürdürülmesinin yanısıra, çalışma ilişkisinin sürdürülmediği aşamada çalışanın güvencesi konusu, nedense bu güne kadar ülkemizde hep ikinci planda kalmıştır.

İş hukuku ve sosyal güvenlik hukukunu, ayrı ayrı değerlendirmek yaşamın bütünlüğü ile de uygun düşmemektedir. Geleceğin güvencesizliği, bugüne katkıyı da olumsuz etkileyeceği gibi, bugün oluşumunu ve yarının kurulmasını birbirine bağlı olarak olumsuz etkileyebilmektedir.

İstanbul'da Prof. Dr. Kenan Tunçoma'nın başlattığı, sosyal güvenlik hukukuna ilişkin çalışmaları günümüzde, Prof. Dr. Can

Tuncay, Prof. Dr. Ali Güzel, Prof. Dr. Ali Rıza Okur ve Doç. Dr. Tankut Centel sürdürmektedir. Bu çizgideki çalışmalara İzmir'den katkıda bulunan Doç. Dr. Ali Nazım Sözer'in kitabını tanıtmak istiyoruz bu kez de sizlere.

Halen İzmir'de 9 Eylül Üniversitesi'nde görevini sürdüren Doç. Dr. Ali Nazım Sözer, 1981 yılında "Hasta İşçinin İş İlişkisi" konulu teziyle doktorasını vermişti. Ne yazık ki bu çalışma yayımlanamadığı için, üniversitenin kitaplığının dışına çıkamamıştır. Oysa, uygulama ile de yakından ilişkili bu tür çalışmaların ilgililerin bilgilerine sunulması, bu çalışmaların yaşanır hale getirir. Üniversitelerin yayın olanaklarının azlığını eleştirebiliriz. Ancak bu çalışmalarla ilgili kuruluşların bu tür çalışmalara destek olmamalarını da eleştirebiliriz. Bu çalışmasını, değişen yasal düzenlemelere ilişkin olarak Doç. Dr. Sözer'in eklemelerle yeniden değerlendirmesi ve bu çalışmanın yayımlanması, şüphesiz yararlı olur. Ayrıca sizlere tanıtmaya çalışacağımız, doçentlik tezi olan "Sosyal Sigorta İlişkisi" ki-

tabi ile de (1) bir bütünlük sağlanmış olur.

Çoğu kez, "Sosyal sigorta", "sosyal güvenlik", "Sosyal Hizmetler", "Sosyal yardım" birbirleri ile karıştırılır. Hatta uygulamada, "sosyal sigorta" çoğunlukla, "Sosyal güvenlik" ile aynı anlamda kullanılır. Oysa bu üç kavramı da, doğru değerlendirmek ve kullanmak gerekir.

Sigorta, sosyal güvenliğin bir dalı, sosyal sigortalar ise, sigortanın hizmet verdiği kesim itibariyle bir bölümdür.

Doç. Dr. Ali Nazım Sözer'in "Sosyal Sigorta İlişkisi" adlı kitabı, bir giriş bölümünden sonra iki bölümünden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, konunun takdimi yapılırken, sosyal sigorta ilişkisi kavramının ülkemiz açısından olduğu kadar, diğer ülke hukuk sistemleri açısından da yeni bir kavram olduğu belirtilmektedir. Sosyal sigorta mevzuatı, bir insana benzetilip, sigorta ilişkisinin de bir insanın iskeleti olacağı benzetmesi yapılmaktadır.

"Sosyal hukuk ilişkisinin bir türevidir olan sosyal sigorta ilişkisi kapsamına çalıştıran, çalışan, çalışanın aile üyeleri sigorta kurumu, sigorta kurumunun temsilcileri gibi bir çok suje girdiği ve belirtilen sujelerin herbirinin yekdiğeri ile ilişkisi olduğu için, çok yönlü ve karmaşık bir ilişkiler yumağı olarak nitelenebilir." değerlendirmesini de yapan, Doç. Dr. Sözer, giriş bölümünde temel kavramların açıklamasına da girmektedir.

Çalışmanın birinci bölümü, sosyal sigorta ilişkisinin, sigorta kurumu ile diğer taraflar arasındaki yönü üzerinde durulmuştur. Sosyal sigorta ilişkisinin tarafları, ilişkinin kuruluşu, tarafların yükümlülükleri, ilişkinin varlığının tesbiti ve son bulması, bu bölümün alt başlıklarını oluşturmaktadır. 506 sayılı Yasa ile ilgili değerlendirmeler yapılırken, konuların içeriğine göre, İş yasası ile ilişkiler, çiraklığın konumu, askerlik borçlanması, yurt içi ve yurt dışı hizmetler ele alınmakta, değerlendirilmektedir.

Bu bölümü izlerken 506 sayılı Yasa'da yapılan sayısız değişiklikler, geçici ve ek maddelerle yürürlüğe uygulanan uygulamalar dikkate alındığında, Yasa'nın adeta yeniden yazılarak tek bir yasa haline getirilmesi gerekliliğinin zorunluluğunu da insanda duyurmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü ise sosyal sigorta ilişkisinin, sigortalı ile işveren arasındaki yönüne ayrılmıştır. Çalışma ilişkisi kavramı, unsurları, doğuşu, kesilmesi ve son bulması üzerinde durulduktan sonra, aynı çerçevede hizmet ilişkisi üzerinde de durulmaktadır. Çalışma ilişkisi ile hizmet ilişkisi ayrı ayrı değerlendirildikten sonra bu bölümün sonunda, bu iki ilişkinin aynı olup olmadığı tartışmasına girilmektedir.

Çalışmasında Federal Alman kaynaklarından daha çok yararlanan Doç. Dr. Sözer, Türkiye'deki hukuksal düzenleme ve uygulama ile ilgili olarak karşılaştırmaya da gitmektedir.

Yazımızın başında belirtmeye çalıştığımız, İş hukuku - sosyal güvenlik hukuku ilişkisi ile ilgili olarak, çalışmada bu iki hukuk dalının kardeş hukuk dalları olduğu da belirtilip, "Tarihi gelişimi itibariyle Sosyal Sigortalar Hukuku, İş Hukuku ile çok yakın bir ilişki içindedir. Aralarında karşılıklı yoğun bir etkileşim mevcuttur. Her ikisinin de çıkış noktası bağımlı çalışanın korunmasıdır. Bu itibarla, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunda müşterek kavramlar için farklı yorumlar getirmek yerine aynı prensipler geçerli olmalıdır. Her iki hukuk dalının kaynaklarının ve amaçlarının ortaklığı bu sonucu gerekli kılar. Temel kavramlar bakımından aralarında esaslı farklılık yoktur." değerlendirmesini de yapmaktadır. (3).

Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü öğretim üyesi olan, Doç. Dr. Ali Nazım Sözer, aynı üniversitenin, Avrupa Topluluğu, Uluslararası Ekonomik İlişkiler Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATMER)'in müdür yardımcısı olarak da görev yapmaktadır.

Sosyal güvenlik hukukuna İzmir'den katkılarını sürdüren, İş hukuku ve sosyal güvenlik hukukunda üçüncü nesilde yer alan genç bilim adamının bu çalışmadan önceki çalışmasının da yayınlanması dileğini yenileyerek bundan sonraki çalışmalarını ile eksik olan bu alana yeni katkılarını beklediğimizi belirtir buradan çalışmalarında başarı dilekelerimizi iletelim.

Doç. Dr. Ali Nazım SÖZER
'Sosyal Sigorta İlişkisi'
 Dokuz Eylül Üniversitesi Yay.
 İZMİR 1991 228 sf.

(1) SÖZER, Doç. Dr. Ali Nazım. "Sosyal Sigorta İlişkisi" Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları. İzmir 1991. 228. sf.

(2) SÖZER, Doç. Dr. Ali Nazım. a.g.ö. sf. 1.

(3) SÖZER, Doç. Dr. Ali Nazım a.g.ö. sf. 198.

TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİNE İLİŞKİN YENİ BİR ÜRÜN

Çimento İşveren'in geçen sayısında (1) Doç. Dr. Centel'in yeni ürününü (2) tanıtmıştım. Bu yazıda da belirttiğim gibi, Doç. Dr. Centel, meslektaşı Prof. Dr. Fevzi Şahlanan'ın toplu iş ilişkilerine ilişkin yeni ürün vereceğini belirtiyordu.

Prof. Dr. Fevzi Şahlanan'ın, 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra yazdığı Sendikalar Hukuku (3) adlı kitabından sonra, toplu iş ilişkilerine yönelmesinin sonucu yeni ürün, "Toplu İş Sözleşmesi" adlı kitabı da geçtiğimiz ay içinde yayımlandı. (4)

Çalışma yaşamının yeniden yapılandırılmasına ilişkin, yasal düzenleme çalışmalarının günümüzde yoğun olarak sürdüğü bir aşamada, ilgililere sunulan bu çalışma, güncel durumu değerlendirmenin yanısıra, olması gereken hukuka ilişkin, sorunlardan hareketle değişik ipuçları da vermektedir.

"Bugün devletin çalışma hayatına ilişkin olarak koyduğu hukuk kurallarının yanında, bizzat işçi örgütleri ve işverenler arasında karşılıklı görüşme sonucu anlaşarak getirilen toplu iş sözleşmesi normlarının çok yönlü işlev ve etkilerinden hiç şüphesiz en önemlisi budur. Ancak önemle belirtelim ki, toplu iş sözleşmesinin bu işlevini tam olarak yerine getirebilmesi, serbest toplu pazarlık ortamının sağlanmasına ve özellikle sendikal örgütlenme hakkının güvence altına alınmasına ve de grev aracının da bir hak olarak tanınıp korunmasına bağlıdır." (5) değerlendirmesini yapan Prof. Dr. Şahlanan'ın bu çalışmasında toplu iş sözleşmeleri üzerinde durulmakta, grev ve lokavt hukukuna ise girilmemektedir. Grev ve lokavt ile ilgili olarak çalışmaları, sanırım bu çalışmasının devamı olarak gelecek. Çalışma bu yönün de ele alınmasından sonra tamamlanmış olacaktır. Grev ve lokavta ilişkin Prof. Şahlanan'ın çalışmalarını, ivedilikle izlemek, bu çalışmanın bütünlüğünün sağlanmasına da yararlı ola-

caktır.

Toplu iş ilişkilerinin ilk kez düzenlendiği 275 sayılı Yasa'nın, 12 Eylül ile birlikte yürürlükten kaldırılması sonucu, 1982 Anayasası'na dayalı olarak hazırlanan 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası, uygulamada 10 uncu yılına ulaşmadan bir kaç kez değişikliğe uğradığı gibi, bugün yürürlükteki Anayasamız çerçevesinde de yine değişikliğe uğrayacaktır. Anayasa'nın değişmesi halinde ise bu Yasa'nın yeniden ele alınması kaçınılmaz olacaktır.

Dünya'da ve ülkemizde sendikalaşma oranının azaldığı, sendikal rekabetin ise çoğaldığı günümüzde, toplu sözleşme düzeni ile endüstri ilişkilerine getirilen düzenlemeler önem kazanmaktadır.

Toplu iş sözleşmeleri sadece sendikaların işçilerine menfaatlerin sağlandığı bir belge olma niteliğinde değildir. Tarafların, belirlenen süre içinde üretim ilişkilerini barış ortamı içinde nasıl düzenleyeceklerini kararlaştırdıkları bir belgedir. Toplu iş sözleşmelerinin bu yönünün ağırlık kazanmaya başlaması, toplu iş sözleşmelerinin vazgeçilmezliğini de kuvvetlendirecektir.

2000'li yıllara doğru yaklaşırken, toplu sözleşme düzeninin de yeniden gözden geçirilmesi ve bu düzenin sosyal taraflarının, konumu karşılıklı olarak iyi değerlendirmeleri gerekir. Devletin toplu sözleşme düzeninin dışında kalmaya müdahaleci olmaktan çok düzenleyici olmaya yönelmesi, bu ilişkilerin sağlıklı gelişmesi için de kaçınılmaz olmaktadır.

Toplu sözleşme düzeninin tarafların sorumluluk bilinci içinde gelişmesi, yasal düzenlemelerle gelişmesinden de sağlıklı bir gelişmedir. Sosyal tarafların bazı kolaycı yaklaşımlardan sıyrılarak, toplu iş ilişkilerine, ücret, verimlilik, güvence, güvenlik, katılım bütünlüğü içinde yaklaşımları, özellikle ücret konusunda doğan uyuşmazlıkların barışçı yollardan giderilmesinde önemli işlevler

(1) BAYER, İsmail "Bireysel İş Hukukuna İlişkin Yeni Bir Ürün" Çimento İşveren dergisi, Cilt. 6, Sayı. 3, Mayıs 1992. Sf. 33 - 34

(2) CENTEL, Doç. Dr. Tankut "İş Hukuku Cilt. 1. Bireysel İş Hukuku Kazancı Hukuk Yayınları, No: 104, İstanbul. 1992

(3) ŞAHLANAN, Dr. Fevzi. "Sendikalar Hukuku" Basisen Y. İstanbul 1986.

(4) ŞAHLANAN, Prof. Dr. Fevzi. "Toplu İş Sözleşmesi" İstanbul 1992. 204. sf.

(5) ŞAHLANAN, Prof. Dr. Fevzi a.g.e. sf. 1 - 2

görebilecektir. Doğal olarak bu yeni yaklaşımlar için, yerleşik, geleneksel bazı düşünce kalıplarından da sıyrılarak, çağdaş gelişmeleri izlemek ve bu çağdaş gelişmelere ilişkin alt yapıyı oluşturup diyalog yollarını da geliştirmek gerekmektedir.

Prof. Dr. Fevzi Şahlanan'ın bu son çalışmasını okurken ve özellikle iş hukukuna ilişkin başka çalışmaları izlerken, var olan düzenlemeler çerçevesinde zaman zaman gereksiz ve zaman kaybedici tartışmalar içine boğulduğunu görmek, iş hukukunun dinamikliği ile çelişkili bir durum yaratmaktadır.

Toplu iş sözleşmesi düzeninin, günümüz gereksinimlerine yanıt vermekten uzak olduğu, gelişen dinamikler karşısında, kendini her geçen gün daha çok hissettirmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde "Genel Bilgiler" de, toplu iş sözleşmesi hakkı ve özerkliği üzerinde durulurken "Toplu iş sözleşmesi özerkliğinin sınırları belirlenirken, temel hak ve özgürlüklere ilişkin genel sınırlamalar, işverenin girişim özgürlüğü ve yönetim hakkı, işçinin temel hak ve özgürlükleri de göz önünde tutulacaktır." (6) değerlendirmesini yapan, Prof. Şahlanan, aynı bölüm içinde toplu iş sözleşmesinin tanımı, içeriği ve hukuki niteliği üzerinde durduktan sonra da toplu iş sözleşmesinin düzeyini ve türlerini ele almaktadır.

İkinci bölüm, toplu iş sözleşmesinin meydana getirilmesine ayrılmıştır. Ehliyet ve yetki, bu bölüm içinde önce ele alınmıştır. Yüzde on barajının, ülkemiz koşulları ve uluslararası normlara uygunluğuna ilişkin tartışmalarla ilgili olarak, bu konuda Prof. Şahlanan'ın görüşlerinin var olan uygulamanın kalması doğrultusunda olduğunu görüyoruz. Bu konudaki tartışmalara da bu bölümde geniş bir yer verilmiştir. Ancak, burada özellikle belirtmek gerekirse, Prof. Şahlanan bu görüşüne ilişkin olarak yaptığı ek açıklamada "Güçlü sendikacılık açısından yerinde bulduğumuz yüzde on barajının sendika kurma özgürlüğüne olan olumsuz etkisini de ortadan kaldırmak için, yeni kurulan sendikalara yüzde on barajının kuruluşu takip eden belirli bir süre için daha düşük tutulması veya

bu yolda bir kademelendirmeye gidilmesi isabetli olacaktır." (7) görüşünü de belirtmiştir.

Bu bölümde, toplu iş sözleşmesinin yapılması, yetki aşamasından başlayarak, toplu görüşme ve anlaşma prosedürü üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Uyuşmazlık çalışmanın içinde yer almamıştır. Belirtmeye çalıştığımız gibi, uyuşmazlık grev ve lokavt ile birlikte, ikinci çalışmada ele alınacaktır.

Üçüncü bölüm, toplu iş sözleşmesinin hükümlerine ayrılmıştır. Toplu iş sözleşmelerinin etkili üzerinde durulup, toplu iş sözleşmesinden yararlanma konusuna geçilmiştir. Bu bölüm içinde yine son aylarda tartışma konusu olan, teşmil uygulamaları üzerinde de durulmuş, doktrindeki ve uygulamadaki gelişmeler belirtilip, değerlendirme yapılmıştır.

Toplu iş sözleşmesinin yorumunda başvurulacak yöntem ile, yorum davası üzerinde bu bölümün sonunda durulmuştur.

Çalışmanın son bölümü dördüncü bölüm, toplu iş sözleşmesinin sona ermesine ayrılmıştır.

Prof. Şahlanan'ın bu çalışması, uyuşmazlık hali grev ve lokavt bölümünde ikinci bir kitap olarak yayımlanması sonucu tamamlanmış olacaktır.

1991 yılı içinde, Sendikalar Yasası ile Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Yasası'nda önemli değişikliklerin olacağı dikkate alındığında, Prof. Şahlanan'ın gelecek yıllarda yeni gelişmeleri de dikkate alarak üç çalışmasını, örgütlenme ve toplu iş ilişkilerine ilişkin ürünlerini hacimli tek bir kitap altında toplamalarını dileyelim.

Endüstri ilişkileri ile ilgili kesimlerin, sunulan bilimsel ürünleri dikkatli izlemeleri, hem uygulamanın daha sağlıklı oluşmasına yol açacağı gibi, bilimsel çalışmaları teşvik edici ve özendirici bir işlevi de olmaktadır. Okuma alışkanlığımızın giderek azaldığı bir dönemde, çok sesliliğin anlamlı olabilmesi, bilgi ve deneyim birikimi ile gerçekleştirilebilir.

**Prof. Dr.
FEVZİ ŞAHLANAN**

"TOPLU İŞ SÖZLEŞMESİ"

**İstanbul 1992,
204. sf.**

(6) ŞAHLANAN, Prof. Dr. Fevzi a.g.e. sf. 7.

(7) ŞAHLANAN, Prof. Dr. Fevzi a.g.e. sf. 52